

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 28.04.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Tradering

Muntlig overlevering av historier, sanger og annet fra generasjon til generasjon, ofte over store geografiske avstander. Tradering er en slags folkelig fellekapsdiktning som foregår gjennom generasjoner av mennesker. Sagn, eventyr og annen folkediktning har blitt tradert før tekstene ble skrevet ned. En enorm mengde tekster innen ulike sjangrer har blitt overlevert ved tradering: ordtak, sanger, spøkeshistorier, anekdoter, vitser, vandrehistorier, stev, gåter, barneregler, folkeviser, dikt m.m. Tradering innebærer både forgjengelighet (fordi det skjer muntlig, ikke skriftlig) og bevaring (fordi noe blir overlevert videre). Nesten all folkediktning er anonym og har blitt fortalt og sunget med stadig nye variasjoner.

Tradering er “prosesser for å bringe videre og formidle kulturell viten, på måter som virker både bevarende og formende ved å gripe (selektivt) tilbake til noe fortidig og ved å innordne det i en konkret situasjon under gitte betingelser med en aktuell målsetting og gjøre det tilgjengelig.” (Silvia Reuvekamp i Martínez 2017 s. 280)

Et ukjent antall mennesker har vært med på å forme stoffet. Vanligvis er den som først skapte historien eller sangen glemt, og det kollektivet som formet stoffet videre er anonymt, helt fram til stoffet ble skrevet ned. Vi kjenner ofte navnet på de siste tradisjonsbærerne før nedskrivningen (f.eks. Homer i den greske epos-tradisjonen). Den nedskrevne versjonen blir oftest autoritativ.

Tekstene lever på folkemunne, og minst to personer må være til stede for at overleveringen skal finne sted. En person (tradisjonsbæreren) forteller, synger, eller på andre måter framfører noe muntlig til noen som i sin tur kan bli tradisjonsbærer. Tilhørere har mulighet til, ved sine reaksjoner, å påvirke den som framfører. Fortellinger som møter liten interesse, kan fort bli glemt fordi de ikke fortelles lenger (og fordi de ikke er skrevet ned). Mange tradisjonsbærere har tilpasset seg sine tilhørere, lagt til og trukket fra stoff, og på andre måter forandret historier ut fra hvem som er publikum. Dermed har det oppstått ulike varianter av stoffet.

Tradering krever ikke lese- eller skriveevne. Forskning tyder på at det fantes (og finnes) geniale fortellere i alle lag av folket, som bidro til at stoffet fikk en spesielt

elegant utforming, som så levde vidare mer eller mindre uendret (stoff som hadde faste verseformer endret seg minst).

Tradering innebærer alltid en balanse eller spenning mellom bevaring og fornyelse, der i noen tilfeller det traderte stoffet er så forpliktende at det er lite spillerom for aktualiseringer, mens det i andre tilfeller er et stort frirom for endringer og tilpasninger (Silvia Reuvekamp i Martínez 2017 s. 280).

Det er vanligvis umulig å vite sikkert når det overleverte stoffet ble utformet, og hvem som var de første tradisjonsbærerne. Det dreier seg om anonyme personer som sannsynligvis var analfabeter. Romantikerne tidlig på 1800-tallet tenkte seg at denne diktningen og disse sangtradisjonene kom fra “folkedypet”. Tradisjonsstoff vandret på tvers av klasse- og standsforskjeller, f.eks. var adelen antakelig utspringet for muntlig overlevert helteidiktning.

“Herder’s essay *Ossian und die Lieder alter Völker* (“Ossian and the songs of ancient peoples,” 1773) had led the way toward an interest in folk culture in Germany, and in the following decades there was much collecting of folk material: folksongs, legends, folktales, and fairy tales.” (John M. Ellis i <https://www.encyclopedia.com/children/academic-and-educational-journals/grimm-jacob-and-wilhelm-1785-1863-1786-1859>; lesedato 24.05.23)

I en bok fra 1547 beskrev franskmannen Noel du Fail “an important French institution, the *veillée*, an evening fireside gathering, where men repaired tools and women sewed while listening to stories that would be recorded by folklorists three hundred years later and that were already centuries old.” (Darnton 2009 s. 17)

Tradering over lang tid fører til at det oppstår en rekke ulike varianter av en historie. Det er bevart “om lag 80 varianter av det kjente [eventyret] “Kvitebjørn kong Valemon” eller “Østenfor sol og vestenfor måne” bare i Norge” (Danielsen 1994 s. 110). Føyer en forteller til noe altfor personlig, blir det senere slipt bort igjen, for slike individuelle varianter blir ofte avvist av tilhørerne og dør dermed ut senest sammen med fortelleren (Woeller og Woeller 1994 s. 17).

Folkloristen Moltke Moe sa i et foredrag i 1895 om da han skrev ned “Han far sjøl i stua”: “Fyrste gongen eg høyrde dette æventyret ute paa landsbygdi, so tenkte eg: “Dette er daa norsk, – egte norsk; likso norsk som det malmrike bygdemaalet her uppe. Det er utenkjande, at dette kan hava runne upp andre stader en her heime.” – Og den gamle ottiaars kona som fortalde meg æventyret, mumrande med munnen og ruggande med hovudet, men likevel so klaart og so levande, som ho nett no var med sjølv i det ho fortalde, – den armodslege stova hennar, der det ikkje var so mykje som eit bord til aa skriva paa, berre ein einaste krakk, som eg sat paa og skreiv paa knei (sjølv sat ho paa peishella), i den bratte lii med bakande solsteik nedanfor, – sumardagen dirrande yver dalen, og dei blaanande fjelli lengst ute i himmelsynet ... alt samla seg, alt styrkte meg i den trui: *er noko norsk, so er det*

dette. Og so ei tid seinare finn eg det att i ei buddistisk bok fraa India, ei bok som me kjenner grunnlaget til fraa paa lag 1500 aar attende i tidi, – det same æventyret, berre her like so indisk som vaart er norsk. “Han far sjøl i stua” var altso komen fraa India, fraa det rike æventyrlandet, som hev sendt so mange straumar av æventyr utyver verdi. Men korleis, og kor var vegarne det hadde fylgt? I oldtidi og det fyrste av millomalderen var det livleg ferdsel og samkvæme millom India og Vestasia paa den eine sida og Sudeuropa paa den andre.” (her sitert fra https://no.wikisource.org/wiki/%C3%86ventyri_paa_vandring; lesedato 04.08.23)

“Anne Aanundsdotter Lillegaard (fødd 1792 på Eidsborg, død 20. oktober 1863) var tradisjonsberar. Ho er særleg kjend for ein av dei viktigaste oppskriftene av *Draumkvedet* og for *Agnus Dei* og *Hugaball*. [...] Ho lærte fleire gamle songer av bestemora Johanne Kristinsdotter Juvet. Ho døydde då Anne var berre elleve år gammal, men songane vart sitjande i minnet. I 1840-åra kom mellom anna Jørgen Moe og Sophus Bugge til ho for å skrive dei ned. Det ser òg ut til at Olea Crøger og Magnus Brostrup Landstad møtte Anne Lillegaard. Vi veit sikkert at Jørgen Moe kom i 1847 og budde hos Mandt på Nigard Dalen, og at Anne då vart henta for å synge. Han skreiv ned femten viser den gongen, ein av dei *Draumkvedet* med 22 strofer, altså ein noko kortare versjon enn Maren Ramskeid sin på 30 strofer. Moe merka seg at ho var nøye med å rette opp om ho hadde sunge feil, og at ho sa frå om lakuner og variantar. Seinare skreiv andre ned fleire songer, slik at det i alt er 37 oppskrifter etter Anne. Hennar variant av *Hugaball* er den einaste komplette oppskrifta av denne balladen.” (https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Anne_Aanundsdotter_Lillegaard; lesedato 10.11.20)

George Johannesen skriver i *Draumkvede: Tre essay om norsk folkedikting* (1993) at “kvinner har ein framskoten plass i samband med den munnlege overleveringa av *Draumkvedet*, og han klassifiserer jamvel balladen som kvinnelitteratur [...] Det er uråd å tale om norsk kvinnekunnskap dersom ein ser bort frå Anne Lillegård, Tone Marteindotter, Maren Ramskeid, Torbjørg Ripilen, Anne Skålen og dottera Ingebjørg Vislandskosi” (<https://mfopen.mf.no/mf-xmlui/>; lesedato 10.11.20).

Betegnelsen “memorat” brukes om noe som fortelleren selv har opplevd (eventuelt også om stoff fra en person som fortelleren selv har snakket med og fått høre en historie av). Memorater er alltid om hendelser som har skjedd nylig, for noen år eller for noen tiår siden, ikke for hundre år eller lenger tilbake. Betegnelsen “vertikal tradering” har blitt brukt om overlevering over generasjoner, altså i lange tidsrom, og “horisontal tradering” om overlevering fra person til person og fra gruppe til gruppe innen et kort tidsrom. Traderingen er avhengig av at de muntlige tekstene både er lette å huske og blir populære.

“Tradisjon” brukes om det relativt faste, bestandige aspekt ved kulturen. Denne fastheten er oppnådd ved overføring av kulturelementene. [...] Interessen er blitt samlet om de menneskene som utfører prosessen og om de situasjonene der dette foregår. Dette medfører også interesse for synkron tradering, altså overføring av

kulturelementer i samtid. Kulturen oppnår da tradisjonens mønstergyldige fasthet ved stor utbredelse i rom, men studiet av hvordan tradisjonen endres, er også blitt viktig. “Tradering” er således en prosess for overføring av kulturelementer i tid og/eller rom. “Tradisjonsstoff” blir da de kulturelementene som kan undergå denne prosessen.” (Anne Eriksen i *Aftenposten* 15. mai 1986 s. 6)

“Denne overleveringa har vært en historisk prosess, fra flere hundre år tilbake i tid. Historia eller sangen har gått fra generasjon til generasjon, til de midt på 1800-tallet ble skrevet ned. *Omforming* er også et begrep som henger sammen med tradering, for ettersom tida gikk fikk nok produktet en litt annen form enn originalen. I møte med nye brukere fikk originalen en lokal variant. [...] Man lærte av andre ved å høre på og ta etter. Dette kalles herming, eller muntlig tradering. Muntlig overføring av tradisjonsstoff, tradering, eksisterer fortsatt, men har fått sterk konkurranse fra nye medier.” (Inger-Helene Kiil Jenssen i <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/27133/KiilxJenssenxhovedoppg.pdf>; lesedato 01.03.17)

“Oral tradition, also called orality, [is] the first and still most widespread mode of human communication. Far more than “just talking,” oral tradition refers to a dynamic and highly diverse oral-aural medium for evolving, storing, and transmitting knowledge, art, and ideas. It is typically contrasted with literacy, with which it can and does interact in myriad ways, and also with literature, which it dwarfs in size, diversity, and social function. [...] Oral tradition represents a vital and multifunctional means of verbal communication that supports diverse activities in diverse cultures. As humankind’s first and still most ubiquitous mode of communication, it bears a striking resemblance to one of the newest communication technologies, the Internet. Like oral tradition, the Internet works by varying within limits, as when software architects use specialized language to craft Web sites or when a user’s clicking on a link opens up multiple (but not an infinite group of) connections. Both the Internet and oral tradition operate via navigation through webs of options; both depend upon multiple, distributed authorship; both work through rule-governed processes rather than fossilized texts; and both ultimately derive their strength from their ability to change and adapt.” (<https://www.britannica.com/topic/oral-tradition>; lesedato 10.07.17)

Et indisk eksempel på at sanger lever videre ved tradering: “Verrier Elwin, who lived with the more or less ‘primitive’ Gonds of Bastur State in the Central Provinces of India, saying of their folksongs [...] that a young man would invent a new song – especially under the stimulus of love – and sing it around his village. If it caught on, soon everybody was singing it, and it passed among the Gonds from village to village, quickly becoming common property. If it didn’t catch on, it died.” (Grigson 1975 s. 10)

“The story was moulded and remoulded by imagination, passion, prejudice, religious presumption, or aesthetic instinct.” (Innis 1951 s. 102) Hensyn til publikum var viktig: “Kanskje var det noen i forsamlinga som trengte å høre et

sannhetsord? Eller kanskje noen trengte litt trøst eller oppmuntring? Var det skjedd ting i bygda som det var grunn til å kommentere i en litt kamuflert form?” (Danielsen 1994 s. 113) Bestemte temaer kunne vektlegges i bestemte framførings-situasjoner. Tilblivelse og framføring glir dermed over i hverandre, der hver framføring er unik.

“Herdis Toft ger exemplet hur folklore blir till booklore och sedan booklore till folklore igen, när Perrault förändrar och trycker [eventyret] Rödluvan som sedan tas upp i muntlig tradition av berättare i Tyskland (Toft 1992: 21). Folkloren lever parallellt med litteraturen och tar och ger influenser från och till den.” (Blanka Henriksson sitert i <https://docplayer.se/68269457-Var-trogen-i-allt-den-goda-kvinnan-som-konstruktion-i-svenska-och-finlandssvenska-minnesbocker-blanka-henriksson.html>; lesedato 08.01.20)

“Bibelen er ikke blitt til ved at en forfatter har satt seg ned og skrevet boken, slik bøker normalt blir til. Det kan man si om den nytestamentlige brevlitteraturen, men ikke om evangeliene og den gammeltestamentlige litteraturen. Bibelvitenskapen har for lengst avdekket at her dreier det seg om kompliserte prosesser. Det er slett ikke så enkelt som at Mosebøkene er skrevet av Moses, Salmenes bok av David, Ordspråkene av Salomo, Jesajaboken av profeten Jesaja, osv. De bibelske skrifter er resultatet av en lang utvikling, gjennom muntlig tradering frem til det skriftlige produkt som vi kjenner som de enkelte bibelbøker. For eksempel regner vi med at Jesajaboken kan ha en tilblivelseshistorie på minst et par hundre år.” (*Fædrelandsvennen* 8. oktober 2009 s. 2)

“[T]he characteristic artefacts of the oral tradition, the folk songs and stories which so excited the middle-class collectors, were themselves contaminated by the world of texts. It has been estimated that of the material painstakingly recorded from elderly traditional singers in remote corners of Britain in the late nineteenth and early twentieth centuries, as much as four-fifths had once appeared in printed broadsides. Similar flows from formal to informal reproduction have been traced in Germany and Irland. Furthermore, the singers themselves were not always as reliant on their capacious memories as educated outsiders liked to suppose. They too were concerned lest they forgot songs, or failed adequately to convey them to the next generation, and had no compunction about making manuscript copies where they possessed the ability to do so.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 163)

En engelsk versjon av ei regle, som også er et slags ordtak, lyder slik:

“For want of a nail the shoe was lost.
For want of a shoe the horse was lost.
For want of a horse the rider was lost.
For want of a rider the message was lost.
For want of a message the battle was lost.

For want of a battle the kingdom was lost.
And all for the want of a horseshoe nail.”

Denne ordtak-lignende regla er bevart i ulike varianter fra flere århundrer, og finnes i ulike versjoner også på andre språk. I likhet med ordtak har det blitt brukt i mange ulike sammenhenger. Eksempler på bruk av skriftlige nedtegnelser av regla:

“Benjamin Franklin included a version of this proverb, preceded by the words, “A little neglect may breed great mischief,” in *Poor Richard’s Almanack* in 1758 when the American colonies were at odds with the English Parliament. During World War II, this verse was framed and hung on the wall of the Anglo-American Supply Headquarters in London to remind everyone the importance of seemingly trivial repair parts and inventory replenishment. [...] this ancient proverb, which can be traced back to the 1390s and has been used by a variety of sources from Benjamin Franklin and nursery rhymes to philosophers and poets, all of whom communicated the same intent: We’re only as strong as our weakest link.” (Robert M. Williamson i <http://www.citadel.edu/root/images/commandant/assistant-commandant-leadership/for-the-want-of-a-nail.pdf>; lesedato 11.08.17)

“Bodil Stigen Dammerud har gitt ut boka “Fjøsningen i Høland” [2014]. [...] Fortellingen om “Fjøsningen i Høland” har blitt fortalt i generasjoner på en slektsgård i Høland. Bodil Stigen Dammerud fikk den fortalt av sin far, og har festet den til papiret.” (*Indre Akershus Blad* 24. november 2014 s. 11) “Sagn om en dansk prins fra Gåsland [...] Lørdag holdt Arne Tislavoll foredrag om en bonde fra Gåsland som muligens hadde blått blod i årene. Sagnet fra Urangsvågen har blitt fortalt i generasjoner og handler om Endre Gåsland som var innkalt til verneplikts-tjeneste i København. En dag sa en høytstående offiser at den som gikk med på å ta med seg hjem og gifte seg med en gravid jente, fikk dimme. - Grunnen til at det var så viktig å få denne jenta, som var russisk, bort fra København var at hun hadde vært sammen med noen i adelen, forteller Tislavoll. Han har ikke helt funnet ut hvem som gjorde den russiske jenta gravid. - Gutten som ble født og senere bonde i Urangsvågen var enten broren til det som senere ble den danske kongen eller den russiske tsaren, sier Tislavoll.” (*Haugesunds Avis* 3. september 2012 s. 8)

“En tyrkisk pike jeg kjenner, hadde en farmor som var haremskvinne hos en av de siste sultaner i Topkapipalasset i Istanbul. Farmoren het Melek, som betyr engel, og var tsjerkesser fra Kaukasusområdet, som er kjent for å ha verdens vakreste kvinner. [...] En annen favoritt, Irene, ble henrettet av sultanen selv på 1400-tallet fordi hun nektet å gå over til den islamske tro. “Hun er vakrere enn noen annen kvinne, vakrere enn det vakreste i mine drømmer, og jeg elsker henne høyere enn mitt eget liv. Men mitt liv er ingenting i forhold til min kjærlighet til islam,” sa sultanen, og så grep han tak i Irenes sagnomsuste gyldne fletter og skilte hodet hennes fra kroppen med et eneste hugg av sitt sverd. [...] Den slags historier ble fortalt i århundrer etterpå, og sladret ble det i Topkapipalassets tusen korridorer og værelser. Ikke minst evnukkene elsket sladdereren.” (Edel Hildebrandt i *Aftenposten* 10. mars 1990 s. 25-26)

I noen tilfeller blir traderingen kortvarig fordi tekstene anses som så viktige at de raskt må skrives ned. Den nedskrevne teksten blir da autoritativ, ikke de muntlige versjonene som eventuelt fortsetter å leve videre parallelt. Leder-personer som har skrivekyndige disipler, trenger ikke selv å skrive ned sitt budskap. Verken Moses, Buddha, Sokrates eller Jesus skal ha skrevet ned noe for å gi det videre til ettertiden. De overlot skrivingen til sine disipler og etterfølgere. Det kan synes som om de hadde en direkte mistro til det skrevne ord. Det er tydeligst hos filosofen Sokrates, mens om Jesus får vi høre at han bare én gang skrev noe, og det var noen få ord skrevet på jorden (i sand?) med fingeren (Johannesevangeliet kapittel 8, vers 6 og 8).

Tradering kan bli brukt til hemmelighold: "The Roman conquests and extension of political organization had involved destruction of the oral tradition of the conquered and the imposition of writing. The oral tradition of the Druids reported by Caesar as designed to train the memory and to keep learning from becoming generally accessible had been wiped out." (Innis 1951 s. 122).

I middelalderen hadde noen kvinner, for det meste eldre enker, spesialisert seg på å fortelle eventyr og andre historier mens det foregikk felles kvinneaktiviteter som baking og veving. En forteller som ikke gjorde en god innsats og ga tilhørerne det de ønsket, kunne bli sperret ute i den kalde natta. En god forteller kunne få mye avlastning i sin del av arbeidet eller små gaver (Faulstich 1996 s. 98).

De tyske brødrene Jacob og Wilhelm Grimm hadde Dorothea Viehmann som en av sine viktigste eventyrfortellere. "The Grimms, in the introduction to their first edition, assert that almost all their material was "collected" from oral traditions of their region and is "purely German in its origins." This suggests that the tales were supplied by humble people, and the brothers say that their primary source, Dorothea Viehmann, was a peasant woman from a village near Kassel. They claim that they did not change what Viehmann or the others said: "No details have been added or embellished." [...] Much of this was not true. The people who supplied the first-edition tales were largely middle class: the brothers' relatives, friends, and friends of friends. As for Viehmann, she was not a peasant but the wife of a tailor. She was also a Huguenot. In other words, her culture was basically French, and she was no doubt well acquainted with French literary fairy tales, Perrault's and others'. So much for the material's being "purely German in its origins." But at least Viehmann was an oral source. Many items in the Grimms' first edition came not from interviewees but from other fairy-tale collections. Most important, the brothers, especially Wilhelm, revised the tales thoroughly, making them more detailed, more elegant, and more Christian, as one edition followed another. In the process, the stories sometimes doubled in length." (Joan Acocella i <http://newyorker.com/magazine/2012/07/23/once-upon-a-time-3>; lesedato 04.09.17)

Mark K. Azadovskiis bok *A Siberian Tale Teller* (1926; oversatt til engelsk i 1974) handler om livet til Nataliia Osipovna Vinokurova, en eventyrforteller med et rikt

repertoar. Boka kan kalles en forteller-biografi. Andre russiske tradisjonsbærere av eventyr var Efim'ia Mironovna Klimova, en seksti år gammel bondekvinne som fortalte fire eventyr til sine barnebarn, og Raisa Egorovna Shemetova fra Sibir. De to sistnevnte fortellerne ga ofte historiens hovedperson det samme navnet som en av tilhørerne, og henvendte seg direkte til tilhørerne mens de fortalte. Klimova og Shemetova hadde et lite antall fortellinger i sitt repertoar, men desto større evne til å turne stoffet selvstendig.

“Samiske fortellinger som ble samlet inn på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, ble aldri redigert og tilpasset romantikkens idealisering av folkets visdom. K. J. Qvigstad som står for den mest omfattende innsamling av samisk fortellekunst (utgitt 1927-29), lot fortellingene bli i den form de var fortalt. Det gjorde han fordi han mente at historiene var for primitive til å kunne interessere andre enn forskere. Paradoksalt nok kom han nettopp slik til å bidra til det som i dag er fortellingenes særegne kvalitet: at de har bevart nærheten med den opprinnelige fortellerstemmen. Historiene reflekterer en virkelighetsfortolkning med røtter i den gamle førkristne samiske kulturen. Menneskene deler verden med andre levende vesener av mange slag. Også de døde er nærværende og krever å bli tatt hensyn til. Flere kjente europeiske fortellermotiv har i møte med samisk virkelighetsfortolkning fått en egenartet utformning.” (Brita Pollan i *Bokvennen* nr. 4 i 2001 s. 56)

“[I]t is modern folk belief and the large body of oral tradition collected over the last hundred years in Ireland which documents in the most comprehensive and intimate way the persistence of belief in the supernatural, as well as the very richness and the variety of its expression and its continuing importance in the lives of the people who share its precepts. [...] Even today such belief has retained its position as an active element in the thoughts and habits of some people, in the Gaeltacht (Irish-speaking) and Galtacht (English-speaking) areas of Ireland, and among active as well as passive bearers of tradition. [...] Firm belief in the supernatural due to its enduring personal and social relevance has clearly been a key factor in its persistence down the centuries; nevertheless in Ireland, as no doubt elsewhere, individual attitudes to the various reflexes of the mythological tradition undoubtedly differed and changed over time and in space. Here we will consider the responses of one individual [...] Mrs. [Jenny] McGlynn, a housewife and mother in her early fifties, was born into a working class family in a small town in the midlands of Ireland [...] her traditions, though possessing strong local colouring, are part of the common stock of mythological traditions known throughout Ireland and even further afield. [...] Prior to her marriage in 1961 at the age of twenty-two years, she had lived virtually all the time in the family home in the town with her maternal grandmother. From her, as well as from her parents, and neighbours who regularly visited the house at night, she learned much supernatural lore. In the storytelling environment of her new home after marriage she added considerably to her repertoire of supernatural lore and became an active bearer of tradition. From her mother- and father-in-law, as well as from the men who

regularly gathered in the house at night, she learned much supernatural lore concentrated in the landscape, particularly in relation to ghosts and the fairy world. In a tradition environment conducive to storytelling and in which supernatural lore had a prominent place, it is not so surprising that the mythological tradition should become a repertoire dominant for Jenny. In the years after her marriage when – despite her youth – she gradually became an active bearer of tradition and performed for discerning adult audiences who gathered in the house at night, she was considered an expert performer of her preferred genre – ghost lore.” (Patricia Lysaght i <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/usund/ingl/lysaght.html>; lesedato 01.09.17)

Kunsten å fortelle eventyr hadde ikke gunstige kår da industrialiseringen satte inn. Under spinning og annet håndarbeid i det gamle bondesamfunnet var det mulig å fortelle eventyr, men ikke i fabrikken (Woeller og Woeller 1994 s. 222-223).

Barn forteller historier til hverandre, bruker sanger og regler, osv. Tradert lekelitteratur er litteratur skapt og tradert av barn og som inngår i lek. Barnerim og -regler har blitt samlet i bøker som Bernt Støylens *Norske Barnerim og Leikar* (1899), Iona og Peter Opies *The Lore and Language of Schoolchildren* (1959), og Helge Børseths *Ole Dole Doff: Under den blå paraply og andre rim og regler* (1968). Børseth skriver i forordet til sin samling: “Som forskningsoppgave er det av stor betydning å kjenne alle avvik og spredningen av de enkelte rim utover landet.” (1968 s. 7) Det finnes mange sjangrer, som ellinger, nonsensvers og tungebrenkere.

Eksempler fra Børseths samling:

“Det suser og bruser i alle land
for alle vil ha Eva til kokke på Grand
Men nei, sier Eva, det går ikke an
for jeg må være hjemme og passe
Ragnar litegrann.

Du Eva, du Eva, du er ikke grei
til alle dine friere sier du nei
Men så kommer Tore som du holder a’
så sier du bare: ja ja ja.”
(Børseth 1968 s. 10).

“Tre små hvite dukker
reiste til Paris
Porten var lukket
Nøkkelen avbrukket
Elle melle ni ti
Du er fri.”
(Børseth 1968 s. 11).

“Det var en mann med to i
Han var så hard som tre
Han kunne ikke fire
Han hadde fem brødre
Sjøl var han den sjette
Han hette Syver Ottesen
og bodde ved Nilen
En tid satt han ofte
ved elvebredden og
så på tollerne
Men det ble litt trettende
i lengden
Den fjortende sønnen
fylte femten den sekstende
Men det gav han sytten i
for han hadde sittet atten ganger
på nummer nitten [dvs. cella på Møllergata 19]
for tjuveri.”
(Børseth 1968 s. 16).

“Atte katte noa, atte katte noa
emissa demissa dållamissa dei
Setra kállamissa rato
setra kállamissa rato
Atte katte noa, atte katte noa
emissa demissa dållamissa dei.”
(Børseth 1968 s. 112).

“Gamle regler, der den opprinnelige betydningen av innholdet er gått tapt, fungerer ofte som en form for nonsensdiktning for mennesker i dag.” (Birkeland og Risa 1993 s. 119)

Slengtau-regler (el. svingtau-vers) framføres i en sosial situasjon, ofte med mange gjentakelser, som gjør tradering relativt enkelt. Ei britisk regle lyder slik:

“I had a little puppy.
His name was Tiny Tim.
I put him in the bathtub,
To see if he could swim.
He drank up all the water.
He ate a bar of soap.
The next thing you know,
He had a bubble in his throat.
In came the doctor

(person jumps in).
In came the nurse
(person jumps in).
In came the lady
With the alligator purse
(person jumps in).
Out went the doctor
(person jumps out).
Out went the nurse
(person jumps out).
Out went the lady
With the alligator purse
(person jumps out).”

“Jump rope rhyme, also called skip rope rhyme, [is] any of innumerable chants and rhymes used by children, traditionally girls, to accompany the game of jump rope. Based on a few simple forms, such rhymes characteristically travel very quickly in variation from child to child, in contrast to nursery rhymes, which are passed on by parents to their children. Because of the speed of transmission and transformation of jump rope rhymes, a logical chant may appear a short time later in totally nonsensical form. Rhymes may also be derived from popular songs or folk songs, or military songs during wartime, and two or more may be joined to create a new one. These chants are used primarily as a means of enlivening and structuring the game they accompany (e.g., instruction rhymes such as “turn around, touch the ground”). They may also serve as a stylized mode of talking about new or uncomfortable topics. Many are based on domestic life and rivalries; in these, virtue typically triumphs and violence may be common and matter-of-fact. Another prevalent group concerns romantic relationships (e.g., the chant “I love coffee, I love tea, how many boys are stuck on me?”). Although sex may be hinted at, overtly erotic rhymes are rare.” (<https://www.britannica.com/art/jump-rope-rhyme>; lesedato 12.07.17)

TV-serien *In Plain Sight* (2016; regissert av John Strickland) handler om den skotske seriemorderen Peter Manuel, som på 1950-tallet drepte minst åtte personer. I ekstramaterialet til en DVD-utgave av serien fortelles det at barn i Skottland lagde ei slengtau-regle om Manuel:

“Mary had a little cat,
she used to call it Daniel.
Then she found it killed six mice,
and now she calls it Manuel.”

“The American Folklife Center (AFC) was created in 1976 by the U.S. Congress, making us America’s designated national folklife center. [...] The American Folklife Center archive contains about 6,000,000 items. Approximately 400,000 of

these are sound recordings, dating from 1890 to the present. We have in our collections the very first ethnographic field recordings, a set of wax cylinders from 1890, documenting Passamaquoddy songs and stories from Maine. We have thousands of classic folksongs, folktales, blues, and dance tunes, recorded on acetate discs in the 1930s and 1940s. [...] Most people know the word “folklore,” which includes oral traditions such as stories, sayings, and songs – and this is a large part of what AFC documents. [...] Any kind of orally-told story, including jokes, legends, and family histories [...] Sayings such as proverbs, riddles, rhymes, greetings, and insults [...] Many stories, for example, now originate in internet-based virtual communities and emerge into contemporary oral tradition. Think of urban legends constantly spreading in the news and online, or the many tradition-inspired art forms out there, from bluegrass music to graffiti. Think of jokes you tell with your friends, rhymes that help you remember things, or easy cooking tips you picked up from your family.” (Stephen Winick, Peter Bartis m.fl. i <https://www.loc.gov/folklife/fieldwork/pdf/FolklifeandFieldwork2016forWeb.pdf>; lesedato 15.08.17)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>